

Projekt: Jeanoe

Jämställdhet i Sápmi

SÁMIID RIIKKASEARVI
Svenska Samernas Riksförbund · 1998

SSR är en intresseorganisation för de samiska samhällsfrågorna med särskild inriktning mot rennäringen och de övriga samiska näringarna. 20 sameföreningar och 42 samebyar är medlemmar i SSR.

Text: Cecilia Persson ∞ Layout: Carl-Johan Utsi ∞
Tryck: Tid-tryck, Umeå ∞ Tryckt på miljövänligt papper

Förord

”Samebyn är som en kedja där alla uppgifter är lika viktiga. Om en länk brister går hela kedjan sönder.” - Utdrag ur intervju från Emma Advice utvärdering.

Projekt Jeanoe Startade 1 juli 2006 och avslutades den 31 oktober i år. Det övergripande målet för projektet har varit att skapa jämställdhet mellan män och kvinnor i samebyarna och inom rennäringen. Syftet har också varit att förbättra samiska kvinnors förutsättningar och livsvillkor inom samebyarna så att deras kompetens utvecklas och bättre tas tillvara inom samebyarna. Jämställdhet är inte en kvinnofråga. Det är en demokratifråga som handlar om att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Det är det övergripande målet för den svenska jämställdhetspolitiken. 2004 antog Sametingets plenum sitt jämställdhetsprogram. Två år senare, 2006, antog SSR en jämställdhetsplan som finns utlagd på SSR:s hemsida. I den står bl. a att jämställdhet ska vara en av de prioriterade verksamhetsområdena inom SSR.

Med den här skriften som projekt Jeanoe ger ut berättar en rad olika samekvinnor om sina erfarenheter av att leva som samekvinna med rötterna inom renskötseln. Jag vill rikta ett stort tack till de kvinnor som ställt upp och låtit sig intervjuas.

Under konferensen i Piteå som hölls i juni i år startade vi en mailinglista för den som är intresserad av samiska jämställdhetsfrågor.

Vill du vara med på listan skicka ett mail till:

kvinnokraft@mejlinglista.se

Umeå i oktober 2007

Ellacarin Blind

Projektledare Jeanoe

Feministisk tidsaxel

1886

Sveriges första renbeteslag

1897

National Union of Womens Suffrage bildas i England (suffrage - rösträtt)

1898

Ännu en renbeteslag, som grundas på att renskötselns förutsättningar förändras i kontakt med det industriella samhällets behov. Lagen skulle därför regleras åtta gånger.

1903

Den svenska Landsföreningen för kvinnans politiska rätt bildas i Sverige

1904

Lapparnas Centralförbund bildas i Västerbotten.

1906

Rösträtt för kvinnor i Finland och Ryssland införs.

1910

Bruskankens samiske kvindeförening bildas i Norge av Ellen Olsen Toven, Anna Renfield och den ingifta Elsa Laula.

1913

Kvinnors rösträtt införs i Norge

1917

Genom Bruskankens kvinnoförening initieras det första samiska landsmötet i Trondheim 6-9 februari.

1918

Kvinnors rösträtt införs i England

Som ledare för interrimstyrelsen väljs Elsa Laula (1877-1931) från Vapstens sameby i Västerbotten.

Foto: Gerhard Munthe.

”Lappens framtid är förknippad med renen, hans trogne följeslagare genom lifvet. Af den har han sin existens, utan honom står han inför hungersnöden. Jagt och fiske måste alltid räknas som en bisyssla, mera till att söka än att erhålla lefvebröd. På renen måste man söka lappens existensminimum.”

Ur Elsa Laulas kampskrift *”Inför lif eller död”* Stockholm 1904

”Den nation som inte försöker att följa med i utvecklingen går under. Och det är nu en gång för alla på det sättet att små nationer som vår, ofta får stå tillbaka för andra stora nationer. Själva hava vi största delen av skulden att vår nation inte har kommit längre än den har. Vi har inte stått tillsammans. Vi har aldrig försökt att handla som ett folk. Idag försöker vi för första gången att binda samman de norska och svenska samerna.”

Ur Elsa Laulas invigningstal

1920

Elsa Laula kommer ut med sin andra kampskift *"Dat lea mijjen Situd -det är vår vilja. En vädjan till den svenska nationen från samefolket."*

1921

Kvinnors rösträtt införs i Sverige

1928

Ny svensk renbeteslag, som begränsar samekvinnans status och upphäver renskötselrätten för samekvinnor som gifter sig utanför sitt eget led.

1971

Ny svensk rennäringslag (RNL 1971:437) där även icke-samiska män kan förvärva renskötselrätt och medlemskap i sameby genom äktenskap med renskötselberättigad kvinna.

1986

I början av augusti blir samekvinnan Louise Bäckman, (f. Klements-son) född 1926 i Vapstens sameby, utnämnd till professor i religionshistoriska vid Stockholms Universitet.

1988

Den samiska kvinnoföreningen Sáráhkka (samiskt gudinnenamn) bildas av samekvinnor från Norge, Sverige, Finland och Ryssland

"Egentligen hade jag tänkt att jag blir en god journalist, men så började jag läsa om mitt eget folk, saker som jag hade hört och upplevt som barn. Tänk dig, att jag lever med mina rötter hela tiden även om jag bor i Stockholm."

Louise Bäckman, Stockholm 2007.

"Ingår kvinna, som har rätt till renskötsel, äktenskap med man, som saknar dylik rätt, går hon rätten förlustig;"

Om kvinnan vill söka undantag från denna regel, måste hon ansöka om detta hos *konungens befallningshavande*. Däremot får en icke-samisk kvinna som gifter sig med renskötande man, automatisk renskötselrätt både för sig själv och för sina barn, genom äktenskapet.

En änka efter renskötande man, får däremot behålla både renskötselrätten och medlemskapet i samebyn.

Till lappby tillhöra: Hustru och hemavarande barn till lapp(...) ävensom änka och omyndigt barn till avliden lapp, ändå att de icke själva driva eller biträda i renskötsel."

Elva år tidigare (1975) doktorerade Louise Bäckman med avhandlingen *"Sájva, föreställningar om hjälp- och skyddsväsen i heliga fjäll bland samerna"*.

1993

Sámi Nisson Forum (Samiskt Kvinnoforum) bildas som ett informellt nätverk med syfte att få in fler kvinnor i det norska Sametinget. Fem år senare blir SNF en fast organisation med platt struktur, utan ledare. Medlemskapet är individuellt och samekvinnor från Ryssland, Norge, Sverige och Finland ingår i organisationen. Alla möten hålls på minst tre språk; samiska, norska/svenska och ryska.

1996

Sámi Nisson Forum ger ut den första samiska kvinnotidningen Gába (duktig kvinna). Tidningen kommer ut med sex nummer per år. I perioder har man inte haft pengar och då har tidningen uteblivit. Gába skrivs både på norska och samiska.

1999

Sámi Nisson Forum börjar dela ut ett symboliskt utvecklingspris till någon som främjar lika värde och jämställdhet i en samisk lokalmiljö. Marit Smuk Solbakk från Tana blir den första pristagaren.

2003-2006 pågår SSR:s jämställdhetsprojekt "På lika villkor i Sápmi".

2004

Organisationen Sárákka läggs ner. Endast den norska delen av organisationen lever vidare. Sametingets plenum antar ett jämställdhetsprogram.

2005

Det norska Sametinget väljer Aili Keskitalo (f. 1968) från Kautokeino, till sin första kvinnliga president.

Under sommaren bildas det sydsamiska kvinnonätverket Aahkoe i Härjedalen. Initiativet kommer från kvinnor i samebyarna Mittådalen, Handölsdalen, Tåssåsen, Idre och Ruvhten Sijte. Nätverket uppstår under en långdragen beteskonflikt mellan markägare och renskötande samer i Härjedalen. Alla som stödjer samebyarna i deras kamp för besrätt i Härjedalen kan lösa medlemskap i nätverket, som är partipolitiskt och religiöst obundet.

Under hösten väljer det svenska Sametinget Sylvia Simma från Idivuoma i Norrbotten till sin första kvinnliga ordförande.

Den 12 december bildas mansföreningen Dievddut (manfolk) i Kautokeino. Föreningen är politiskt obunden med syftet att motverka trakasserier och övergrepp mot kvinnor. Föreningen vill dessutom verka för ett jämställt samhälle och en positiv kvinnsyn. Enbart män över 16 år kan bli fullvärdiga medlemmar i föreningen. Stödande medlemmar har ingen rösträtt och kan inte väljas till förtroendeuppdrag i föreningen. Föreningen får Sámi Nisson Forums utvecklingspris för år 2005.

2006

Det sydsamiska kvinnonätverket Aahkoe får Sámi Nisson Forums utvecklingspris.

2006. SSR antar sin första jämställdhetsplan.

2007

I mars bildas kvinnoföreningen (Malå stjärnorna). Namnet är inspirerat av stjärnan på Malåkoltens barmkläde. Föreningen vill stärka samisk identitet genom att arbeta med språk, kultur och tradition. Man vill också bevara och stärka samiska kvinnors historia över generationsgränserna. Ordförande Britta Nilsson nås på telefon 0953- 10048 eller via mejl: cbbnj@hotmail.com

Föreningen Dievddut får ta emot Finnmark fylkes jämställdhetspris.

”I det svenska samhället skulle det aldrig accepteras, att bara friska män med fast arbete får lov att köpa lägenhet eller bygga hus. Att det bara är friska arbetsföra män som får köpa bil eller snöskoter och köra till jobbet, skulle verka absurt. Men så ser den svenska rennäringslagen ut.”

Sylvia Simma, Östersund september 2007

Rennäringslagen

Den svenska lagstiftningen styr rennäringen och de renägande samernas livsvillkor.

I många generationer har den förstärkt och konserverat ett patriarkalt förhållningssätt i det samiska samhället. Rensköttarkvinnor kan få problem vid skilsmässa, när maken dör eller när samarbetet med manliga kollegor inte fungerar som det ska.

Historiskt sett har samernas bosättningsområde varit utsatt för intensiv kolonialisering från statsmakternas sida. Man började med att bygga ut vägar och järnvägar. Sedan kunde svenska jordbrukare flytta in söderifrån. Jordbruket blev en viktig näring även för samer när de traditionella näringarna inte erbjöd tillräcklig försörjning. Kvinnor, barn och äldre samer började ta sin tillflykt till byggda hus, när nomadlivets vedermödor blev alltför betungande. Det uppstod en intressekonflikt mellan rennäring och jordbruk som tvingade den svenska staten till nya åtgärder.

Genom lagstiftning har den svenska staten bestämt hur samiska frågor ska hanteras. I slutet av 1800-talet bestämde man att renskötseln var en samisk huvudnäring som måste regleras. Den första renbeteslagen kom 1886, för att tolv år senare följas av ännu en.

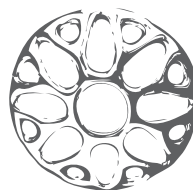
Rasbiologisk ideologi

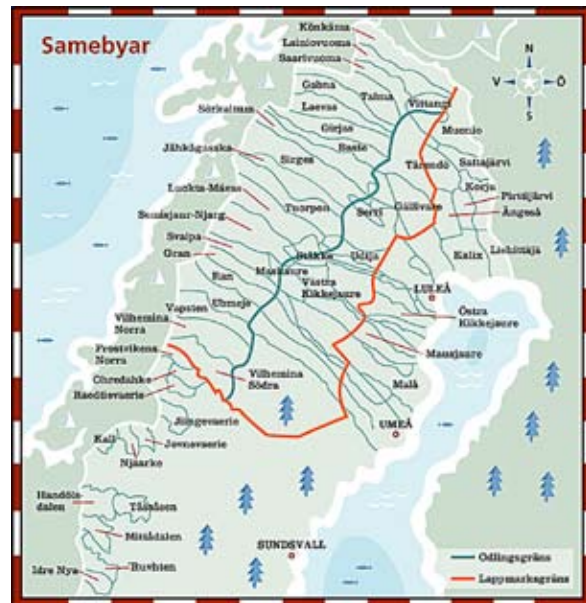
Mot slutet av 1920-talet var det dags för en ny lag som skulle etablera grunden för

en samepolitisk praxis ända in i modern tid. Lagen skrevs under en period när rasbiologin var en politisk modetrend i Europa. Redan 1922 grundade Hjalmar Brantings socialdemokratiska parti det första Rasbiologiska Institutet i Uppsala. Tillsammans med en stark socialdarwinistisk anda bildade det rasbiologiska tänkandet en nedlåtande hållning som skulle genomsyra 1928 års renbeteslag.

Rennäringen ansågs representera en lägre stående utvecklingsfas i förhållande till jordbruk och industrialism. Samebyarna kom att definieras utifrån det svenska jordbruksamhällets norm. Varje rensköttarfamilj skulle ha en ansvarig husbonde som svarade för familjens angelägenheter. Övrig familj, drängar och pigor skulle räknas som husfolk. Husfolket skulle inte ha rösträtt på byastämman, förutom när det gällde val av ordförande.

Lagstiftarnas allmänna hållning var tve tydlig. Dels betraktades rennäringen som en lägre stående livsform. Samtidigt var man angelägen om att värna och bevara den genuina samekulturen så att de inte skulle urvattnas och förstöras. Rensköttande samer fick inte lov att bli bofasta näringsutövare. De fick inte heller tillstånd att bygga och bo i fyrkantiga hus. Allt för att skydda den samiska kulturens fortbestånd.

Karta: Samer.se/Dyrander.

Renskötselfrågan

Renbeteslagen från 1928 kom att splittra den samiska befolkningen eftersom den lagstadgade renskötselfrågan endast tillkom renskötande samer.

”Rätt till renskötsel tillkommer, varom denna lag sägs, den som är av lapsk härkomst, så framt hans fader eller moder eller någon av dessas föräldrar såsom stadigvarande yrke drivit renskötsel eller biträtt däri... Med lapp avses i denna lag en var, som enligt vad nu är sagt äger rätten till renskötsel.”

Det stadgades att renskötselfrågan var ett avgörande kriterium för att definieras som same. I lagens ögon var samer utan renar inte längre är samer. Renskötselfrågan blev och är fortfarande förbehållna yrkesaktiva renskötare. För att kunna praktisera renskötselfrågan är man dessutom tvungen att tillhöra en lappby (numera sameby).

Ett fullvärdigt medlemskap i samebyn innebär att man som binäring till renskötselfrågan kan bl. a. jaga och fiska inom byns betesområde.

Kvinnornas status

Renbeteslagen från 1928 hade en uttalad definition av den renskötande samekvinnans juridiska status. Vid samebyns årsmöte, hade hon inte förslags – eller rösträtt. Bara vid val av samebyns ordförande kunde hon använda sin röst. Dessutom kunde hon förlora renskötselfrågan om hon gifte sig utanför sina egna led.

”Ingår kvinna, som har rätt till renskötsel, äktenskap med man, som saknar dylik rätt, går hon rätten förlustig;”

Även kvinnans barn förlorade renskötselfrågan, om kvinnan gifte sig med en man som inte ägde renskötselfrågan. Samtidigt kan en icke samisk kvinna förvärva renskötselfrågan för sig och sina

barn, genom att gifta sig med en renskötande man. Kvinnans rättsliga status var beroende av mannen.

I rennäringslagen (RNL 1971:437), behöll man definitionen av renägandesamers rättigheter. Kvinnorna skulle bli formellt jämställda med männen. Men i praktiken är många fortfarande underordnade sina män, eftersom deras renar räknas in i familjeföretagets samlade reninnehav. Till familjens företag räknas hustru, barn, äldre släktingar eller annat "husfolk". Det är det samlade renantalet i familjen som bildar grundlag för hur många röster som familjen får på samebyns årsmöte, byastämman. Varje myndig medlem får på stämman rösta vid val av ordförande på byastämman eller revisor, beviljande av ansvarsfrihet för styrelsen eller ändring i stadgarna. I övriga frågor får bara renskötande

medlemmar rösta för sin familjs renar. Varje påbörjat hundratal renar ger en röst som den renskötande medlemmen kan använda när det blir omröstning i samebyns gemensamma angelägenheter. Övrigt husfolk har inte rätt att lägga förslag eller rösta på byastämman i ekonomiska frågor. Det innebär i praktiken att kvinnornas renar tas upp i husbondens renhjord och förvaltas av mannen, både praktiskt och juridiskt. Detsamma gäller de röster som familjens samlade renantal ger.

Det finns visserligen kvinnliga husbönder men för det mesta är det männen som har mest renar, flest röster och därmed störst makt i samebyarna. Visserligen har varje sameby möjlighet att göra självständiga tolkningar av lagen. Men många samebyar håller sig fortfarande till lagstadgad och etablerad praxis, när det gäller samebyns interna beslutsprocesser.

Kalvmärkning i Julimånad.
Foto: Carl-Johan Utsi.

Norska staten subventionerar jämställdhet

Sedan 1999 har Norges kommunal – och regionaldepartement drivit projektet Kvinnerettede tiltak i reindriftnäringen.

–Det är för att styrka kvinnornas ställning i renskötseln, säger den norska reindrifschefen Ellen Inga O Heatta. Projektet är fristående i förhållande till det årliga Reindriftsavtalet mellan staten och Norska Reindriftsamers Landsförbund.

Genom projektet vill man se till att kvinnorna deltar i renskötselarbetet och i andra aktiviteter inom renbetesdistrikten. Kvinnornas engagemang är en garanti för att rennäringens kulturella innehåll består och att kunskapsöverföringen fungerar mellan generationerna. Projektet erbjuder ekonomiskt stöd till renskötande kvinnor som vill utveckla kompetens och finna nya inkomstmöjligheter.

Förutom detta, delas årligen ut särskilda pengar för att kartlägga och dokumentera kvinnornas traditionella kunskaper inom renskötseln. Man vill särskilt uppmuntra utveckling av affärsidéer som fungerar som binäring till renskötseln. Pengarna kan sökas både individuellt och kollektivt.

Projektet har inte riktigt slagit igenom inom det sydsamiska området.

–Det är färre renskötar kvinnor i söder, säger Ellen Inga. Det gör det svårare att driva kvinnliga nätverk.

Positiv särbehandling

I den norska Reindriftsavtalen för 2007/2008, finns ett ekonomiskt driftsbidrag som innebär positiv särbehandling av kvinnliga renskötare. En kvinna som äger egen driftsenhet, får ett årligt tillskott på 25 000 Nkr. För en manlig renskötare över 30 år stannar bidraget på 10 000 Nkr.

Om en renskötare gifter sig finns det möjlighet att söka ektefelletillägg på 35 000,- per renskötselår. Det är inte nödvändigt att båda har renmärken men däremot måste de bedriva aktiv yrkesverksamhet som renskötare. Ansökan ska styrkas med inkomstuppgifter från båda makar.

–Bidraget faller bort om en av parterna har en bruttointäkt på mer än 175 000 Nkr utanför renskötseln, säger Ellen Inga O Heatta.

När en renskötande kvinna blir gravid har hon möjlighet att söka ett bidrag på upp till 40 000,- för att avlöna en dräng som avlöser henne i det dagliga arbetet. Avlösaren ska vara minst 16 år gammal, får inte ha inkomst i samma renskötarföretag som kvinnan. Avlösaren får inte heller vara make eller sambo till någon annan som har renmärke eller inkomst genom kvinnans företag.

Mer information finns på den norska Reindriftsförvaltningens hemsida www.reindrifft.no

Renarna håller henne kvar

Hon är född och uppvuxen i en renskötarfamilj. När hon var 19 år blev hon tillsammans med en kille från grannbyn. De gifte sig och fick tre barn. Idag är Madeleine Renhuvud frånskild trebarnsmor med renar i två samebyar.

Varje sommar far hon med barnen till fjälls på kalvmärkning. När hon gifte sig flyttade hon med sina renar från sin barndoms hemby, för att bedriva renskötsel professionellt tillsammans med maken i hans sameby. När äktenskapet upplöstes blev hon tvungen att slakta ut och sluta som aktiv renskötare.

–Men jag har fortfarande några skötesrenar kvar, säger Madeleine. Det har bara blivit så, för barnens skull. Jag vill visa barnen att en kvinna fortfarande kan vara med även om hon är ensam.

Renarna ger henne anledning att slå följe med barnen när de ska med pappan till fjälls för att märka årets kalvar. Det är viktigt för henne att barnen ska ha det bra och relationerna med samebyns övriga medlemmar är varma.

–Vi har ju känt varandra halva livet, säger hon.

Fast i början, direkt efter skilsmässan var det inte lätt.

Det hade aldrig hänt i samebyns historia, att någon skiljer sig. Eftersom båda var renskötare blev bodelningen en angelägenhet som berörde alla yrkesverksamma renägare i byn. Frågorna kretsade runt Madeleines framtida status som renägare.

–Det är klart, vi var djupt oeniga, säger Madeleine Renhuvud. Det var ju därför vi skilde oss. Däremot har han alltid visat mig respekt som yrkeskollega. I det praktiska arbetet med renarna var vi alltid jämbördiga. Foto: privat.

Renantalet avgjorde

Eftersom paret hade haft gemensam ekonomi och försörjningsbörda, hade Madeleine laglig rätt till hälften av renhjorden och hälften av företagets materiella tillgångar.

För kvinnor och småbarnsföräldrar finns fysiska begränsningar för vilka arbetsbördor man kan ta på sig. Madeleine förstår alla aspekter eftersom hon känner näringens förutsättningar.

–Det handlar mycket om acceptans, tillhörighet och arbetsfördelning.

Parets skilsmässa blev till slut en särskild sak på samebyns årsmöte.

Varje sameby har en gräns för hur många renar man kan ha på sina betesmarker.

Inom varje sameby bestämmer man sedan hur många renar varje renskötare ska ha i sitt respektive företag. En bär-

Madeleine i Turin. Foto: privat.

kraftig rensköttsel kräver stor ekonomisk och arbetsmässig insats.

–Man är beroende av varandra, säger Madeleine.

Så småningom gick samebyn in i en omorganisation. I den nya organisationen fanns det inte längre plats för de renar som Madeleine hade haft med sig i boet när hon gifte sig. Hon fick behålla tio skötesrenar i mannens företag. Resten var hon tvungen att slakta.

–Jag prioriterade att ha goda relationer, både med arbetsfolket i byn och med barnens pappa, säger Madeleine.

Alla tre barnen hade egna renmärken och deras renar stannade i pappans företag efter separationen.

Egen identitet

Idag studerar Madeleine till lärare med estetisk inriktning, samtidigt som hon läser samiska.

–Hela livet har jag tillhört någon annan,

säger hon. Som barn var jag en del av min pappas företag. Och som gift tillhörde jag min man. Nu är jag bara min egen.

Relationen till familjen är viktig eftersom man är beroende av varandra inom rensköttseln.

–Jag har ju fördelen att ha vuxit upp i en sameby med goda relationer som jag kan återvända till och som gör att jag kan fortsätta att verka inom det samiska.

Hon är tacksam för allt stöd hon fått från sin familj och pekar på att samisk kultur inte bara är rensköttsel.

–Det är så mycket mer - språk, slöjd, tankar och tillhörighet, säger Madeleine.

Hon har en egen samisk identitet. Den är inte beroende av renarna.

Man måste visa att man vill

Den dagen hon själv får familj, vill hon gärna att barnen ska lära sig samiska.
–Språket är jätteviktigt, säger Isabel Pavval. Jag vill ju lära dem något som jag själv tror på.

Foto: Carl-Johan Utsi.

Isabel Pavval bor ensam med sin pappa i Jokkmokk. Hon har ett starkt intresse för renskötsel och vill gärna ta över efter pappan, den dagen han inte längre orkar. Det har tagit tid för henne att få plats i det manliga arbetslaget. Men det stora problemet är ekonomin, hur man ska kunna leva av renar över huvud taget...

Hon vill helst inte göra någonting annat, men måste hon välja kan hon tänka sig att bli modersmållärare i lulesamiska. Men det är med renar hon vill jobba. I början ville inte hennes pappa riktigt erkänna att hon var till hjälp och ta med henne till renskogen, men med åldern så har han insett att hon är faktiskt till hjälp. Nu har han börjat vänja sig.
–Jag tror att han tycker det är skönt, att

jag finns där och hjälper honom, säger Isabel.

Ibland är det en fördel att vara tjej. De andra männen i byn har inte haft så höga förväntningar på de unga kvinnorna och blir gärna imponerade av deras arbete. Däremot är de inte någon som ringer och meddelar att de behöver hjälp eller bara en extra arbetskraft då de ska och samla renar. Det är sällan kvinnorna deltar i samlingsarbetet.

Det har också tagit tid för Isabel att övertyga sin pappa om att hon gärna vill vara med. Så nu har han börjat ta med henne, så att hon får lära sig.

–På skiljningarna har pappa börjat visa att han behöver mig och att han trivs med att jag är där och hjälper till. Han har insett att jag orkar lite mer än vad gubbarna gör just nu.

Som många andra renskötare måste hon också ha andra inkomster. Modern renskötsel har höga omkostnader och

begränsade intäkter. Isabel tycker att svenska myndigheter visar liten förståelse för renskötarnas livsvillkor. Det känns som de har för lite förståelse för vad pengarna faktiskt går till, och hur hårt yrke det faktiskt är.

–Man känner sig så motarbetad både från staten och majoritetsamhället. Eftersom de har så liten kunskap om renskötsel hos den svenska befolkningen blir det lätt diskussioner om varför samerna får pengar och inte dom. Men jag tycker att staten ska sätta sig in mer i vår situation istället för att bara se oss som en liten näring som är jobbig att ”ta hand” om.

Hon pekar på konkreta utgifter som alla samebyar skulle behöva hjälp med. Vi behöver bättre slakterier och mer konkreta stöd som till exempel vid användning av helikopter då renhjorden ska samlas. Över huvud taget blir hon irriterad när svenskar tycks tro att samer har mycket pengar.

–De förstår inte att de pengar som läggs ner på att hålla ett renskötsselföretag levande inte är i närheten av de pengar som man tjänar in på slakten. Det är skottrar som ska köpas och underhållas. Det är stängsel som ska inhandlas och bytas ut. Det är foder som ska köpas till vintern, det är så mycket mer än man kan förstå. Självtalade hon att jobba extra hela sommaren för att kunna klara sig till hösten.

Framtiden

Både Isabel och hennes syskon oroar sig för hur det kommer att bli när pappan inte längre orkar med jobbet i renskogen. Eftersom de äldre syskonen bor i andra delar av Sverige skulle hon bli ensam i det dagliga arbetet. Lite orolig är hon också för sin hälsa.

Eftersom hon är diabetiker måste hon ha tillgång till insulin. För det mesta är det inget större problem.

–Det är speciellt svårt på vintern, då man måste klara att hålla insulinet varmt och sen vet man ju inte alltid hur tillgången på mat är.

Den dagen hon själv får familj vill hon gärna att barnen ska lära sig samiska.

–Jag vill lära dem samiska eftersom jag själv inte själv pratade samiska jag var liten, så jag vet hur svårt det kan vara ibland när man inte kan språket flytande. Hon hoppas att i framtiden ha en man som delar hennes intressen för djur och natur så hon kan fortsätta med arbetet i renskogen, det som hon innerst inne vill.

Renskötare på andra sidan gränsen

Gun Margret Utsi i hemmet.
Foto: Cecilia Persson.

Gun Margret Utsi är född och uppvuxen i en renskötarfamilj i Vapsten sameby. Direkt efter gymnasiet började hon arbeta med sin far i renskogen.

–Jag är tacksam för att jag har fått lära mej mycket om renskötsel. Det är en källa till glädje, säger hon.

Hon bildade familj med en norsk renägare i grannbyn på andra sidan gränsen. Men den norska statens förvaltning diskriminerar henne som renägare.

I många år har Gun Margret och hennes man pendlat över gränsen, för renarnas skull och för familjen. Till slut ville hon skilja ut sina renar från familjens hjord och flytta över gränsen till makens renbetesdistrikt i Norge.

–När barnen börjar skolan måste man bli

mer stationär, säger hon.

I verkligheten handlar det inte om många mil. Men det ville inte låta sig göras, av ekonomiska skäl. Det norska förvaltningssystemet är helt annorlunda än det svenska. Först är det slaktintäkten. I Sverige får varje svensk renskötare ett tillägg för de renar som slaktas varje år. I Norge måste varje man söka samma bidrag från staten. Stödet betalas ut i förhållande till driftsenhetens slaktuttag. Om det tillåtna renantalet överskrids, straffas renägaren genom uteblivet prisstöd.

Den norska rendriftsförvaltningen ger inte utrymme för Gun Margret att jobba som likvärdig renskötare tillsammans med sin man.

–Som ingift kvinna eller sambo har man inga rättigheter, säger Gun Margret. Hon kan inte köpa en egen skoter och

–I Sverige har samebyarna större makt att sköta sina egna angelägenheter, säger Gun Margret Utsi. Den norska renägaren styrs hårt av statens ekonomiska straffsanktioner.

Foto: Cecilia Persson.

få dra av den i företaget. Inte heller kan hon köpa arbetskläder och annan utrustning.

–Och inte nog med det. I den norska renskötselrätten ingår ingen älgjakt, som det gör i Sverige.

I den svenska renskötselrätten ingår fiske och jakt (även älgjakt), som binäring till renskötseln. Det händer att hon ångrar sitt yrkesval, att hon inte

skaffade sig en annan utbildning. Ändå ångrar hon inte att hon satsade på att arbeta tillsammans med familj och släkt, direkt efter skolan.

–Jag ville det själv, säger Gun Margret. Renskötsel är att förvalta ett kulturarv. Men nu ser jag att jag skulle ha haft fler ben att stå på.

För en renskötare är det ofta mest naturligt att leva med någon som har samma bakgrund.

–Det är en trygghet, att man förstår varandra helt enkelt, säger Gun Margret. Den inställningen har hon vuxit upp med och den erfarenheten har hon haft. Men det är i hennes egen sameby som hon har större möjligheter att leva av sin näring, än på andra sidan gränsen.

Ordlista

Renantal - tillåtet antal renar som varje enskilt företag har rätt att äga på samebyns betesmark, tillåtna antal renar som samebyn har rätt att hålla som kollektiv

Skötesrenar – ett mindre antal renar tillhörande en annan person, som en företagande renskötare väljer att ansvara för genom sitt företag

Sameby – Utgör både en ekonomisk samarbetsform och ett bestämt landområde, Inom det geografiska området får medlemmarna utöva renskötselrätt som innebär bl. a. rätt att bedriva renskötsel, jaga och fiska, bygga anläggningar samt ta virke.

Inte bara yrkesaktiva karlar som duger

I Sylvia Simmas sameby var det männen som gjorde uppror. Nu skulle makten koncentreras hos den yrkesaktiva renskötaren med högt renantal. Tidigare hade alla myndiga ungdomar kunnat söka fullvärdigt medlemskap i byn, men nu skulle den möjligheten starkt begränsas till ett fåtal. Sylvia hade svårt att förstå hur det manliga arbetskollektivet kunde underkänna och tysta så många av sina döttrar, fruar och mödrar.

I sina yrkesaktiva år är den renskötande mannen en stjärna, säger Sylvia Simma. Men det bör vara en trygghet också för en äldre renskötare, att veta att hans röst och hans kunskaper också värdesätts när han blir gammal. Foto: Carl-Johan Utsi.

För Sylvia var det en stor dag när hon blev myndig och husbonde med eget ansvar och egen rösträtt på samebyns årsmöte.

–Att få rösta på byastämman första gången var mer märkvärdigt än att få rösta i svenska riksdagsvalet, säger hon. Jag tycker att det var fint att både pojkar och flickor fick samma möjlighet att välja renskötselns yrke.

Enligt rennäringslagen från 1971 skulle varje självägande husbonde få en röst för varje påbörjat hundratal renar. Med tiden blev det många mindre husbönder och ensamma ungarlar med högt renantal hamnade i minoritet gentemot barnfamiljer med lågt renantal, när de vuxna barnen sökte och fick eget medlemskap och egna röster.

På byastämman 1996 beslutade samebyn att endast familjens överhuvud skulle vara fullvärdig husbonde med röst – och förslagsrätt på byastämman. Den nya ordningen kom visserligen att drabba även manliga renskötare, men framför allt blev det många kvinnor, ungdomar och äldre som förlorade sin formella röst och - förslagsrätt på byastämman.

Starka traditioner

I en modern sameby uppstår hela tiden nya arbetsuppgifter. Därför kan det vara

en fördel att ha medlemmar som har formell utbildning och annan yrkesinriktning.

–Det blir alltmer administrativt arbete som kräver att man kan uttrycka sig på myndighetsspråk, säger Sylvia.

Hon pekar på yttre faktorer som hotar dagens samebyar och menar att många kvinnor med utbildning kan försvinna om de inte uppskattas och värderas på samma villkor som den aktive renskötaren. Om språket och traditionerna ska överleva måste alla få känna sig delaktiga och värdefulla.

Tar man bort alla barn, kvinnor och gamlingar kommer allt att försvinna., säger Sylvia Simma. Jag är övertygad om att alla renskötare har fått mycket värdefullt från sina mödrar.

I hennes ögon är det inte rimligt att bara friska och yrkesverksamma karlar ska betraktas som fullvärdiga.

Från samebyns sida, anser man att konsekvenserna från omorganiseringen 1996, inte är en kvinnofråga. Alla som deltar har förslagsrätt på bystämmen. Men det är bara renskötande medlemmar som kan rösta.

Kvinnokraft

Margareta lyssnar intresserat på konferensen. Foto: SSR.

Margareta Stenberg, Årosjokk var den äldsta deltagaren på konferensen "Kvinnokraft" som hölls på Pite Havsbad 1-3 juni 2007.

–Jag blev förvånad och glad över att så många unga kvinnor kom till Piteå. Renskötseln är mansdominerad, men kvinnorna behövs, men de unga kvinnorna bör ha en utbildning i botten, så dom har något att falla tillbaka på om renskötseln går dåligt. Kvinnorna bör prova på att arbeta inom renskötsel, kanske kan en ung renskötselintresserad kvinna ha en mentor, en närstående, eller en äldre person som kan uppmuntrar dem och ge dem råd när dom behöver det.

Margareta Stenberg har skrivit ner sin mors berättelser, (Elle Máret f. Blind gift Huuva 1883-1980) på samiska. Just nu håller hon på att översätta berättelserna till svenska.

Hon växte upp i männens värld

När Marja Skum var sexton år gammal dog hennes far. Mamman tvingades anställa en dräng för att det praktiska arbetet i renskogen skulle fungera, och Marja fick försvara familjens intressen på samebyns årsmöten.

–Mina föräldrar har aldrig gjort skillnad på mig och min bror, säger hon. Som kvinna måste man vara tuff. Det gör att vi faktiskt också blir starkare.

I Grans sameby som Marja tillhör, deltar många kvinnor aktivt i renskötselarbetet på ett eller annat sätt.

–Det är klart, säger Marja. Visst är det

Marja Skum tillsammans med sin lillebror Ola, på kalvmärkning i Tomas backen. Foto: Anna Marja Kaddik.

mycket som vi inte klarar. Det märker man ju ganska snabbt. Fast det är inte alla gånger lätt för killarna heller.

Lärde sig samiska

Efter några år som änka gifte hennes mamma om sig, och för sex år sedan slutade hon och hennes man med renskötseln på heltid. Marjas lillebror tog över huvudansvaret för familjens renhjord. Efter att han avslutat gymnasiet blev det mer tid för Marja att göra andra saker. –Lillbrorsan tycker att jag har det bra som kan vara borta längre perioder. En kille kan ju inte alltid välja. Han måste ju nästan fortsätta med renskötsel, även om han skulle vilja göra något annat ibland. Nu kan Marja studera på distans vid Sa-

misk Högskola i Kautokeino. För henne går det bra att kombinera studier med en del praktiskt renskötselarbete. Det började med att hon tillbringade ett år i Kautokeino för att lära sig samiska.

–Hos oss har ju samiskan försvunnit. Jag vet inte varför. På den tiden tyckte man väl att svenskan var viktigast.

Nu läser hon vidare för att ta en norsk motsvarighet till kandidatexamen. Förutom det fortsätter hon arbeta tillsammans med sin bror, och stödjer honom både praktiskt och ekonomiskt när det behövs.

Männens värld

När Marja var sexton år var det inte många kvinnor som deltog på samebyns årsmöte.

–Ofta när jag sa någonting blev jag inte lyssnad på, säger hon. Det är männens värld, tycker de själva i alla fall.

Någon gång hände det att hon blev nedtystad. Bland annat fick hon höra, att den som inte kan köra motorcykel inte ska få lov att yttra sig.

–Det var jobbigt. Det kändes som om allt annat jobb man gjorde inte var värt någonting.

De har alltid fört öppna diskussioner i familjen, om arbetet och planeringen av det praktiska arbetet i renskogen. Marja fortsatte att diskutera alla frågor med sin mor, hennes mors man och sin lillebror. När hon sedan blev nertystad eller ignorerad, började hennes lillebror gå in och upprepa vad hon hade sagt. På det sättet kom hon igenom med sina åsikter.

–Idag har vi kommit långt, säger Marja. Det är lika många kvinnor som män på mötena, fler som pratar och diskuterar. Förutom arbetet i renskogen, är det så mycket annat som ska skötas i en sameby och i det enskilda renskötsel företaget. Karlarna har ju inte alltid tid, eftersom de måste sköta det dagliga renarbetet i skogen eller på fjället.

Marja reagerar starkt emot att man ibland pratar om småflickor som att de inte är lika mycket värda som småpojkar.

–Visst är pojkar starkare rent fysiskt, säger hon. Men det är ju inte alls säkert att de vill arbeta med renskötsel bara för det. Det kan bli för höga krav på dem också.

Hon är glad att hennes föräldrar aldrig har gjort skillnad på henne och hennes bror. Båda behövs för att familjens företag ska fungera.

Foto: Privat.

Litteraturlista

Andrea Amft

"Sápmi i førændringens tid, en studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv" Samiska Studier – Umeå Universitet, Umeå 2000

Asta Balto

"Samisk barneoppdragelse i endring" Gyldendal Oslo 1997

Elsa Laula

"Infor lif eller død? Sanningsord om de lappska förhållandena." Stockholm 1904

"Dat lea mijjen sidut -det ær vår vilja -en vædjan till den svenska nationen från samefolket",1920

Jorunn Eikjokk

"Kvinner og menn mellom två verdener" Ottar Tromsø 1990

Rapporter

Ella Carin Blind *"På lika villkor i Sápmi"*

Samernas Riksförbund, Umeå 2006

Johnny-Leo Jernsletten, Konstantin Kolokov *"Sustainable Reindeer Husbandry"*

Senter for samiske studier, Tromsø Universitetet 2002

Jorunn Eikjokk, Torunn Pettersen, Aili Keskitalo

"Vil de ikke – eller slipper de ikke til?, en undersøkelse av den lave kvinnerrepresentasjonen på Sametinget i Norge" 2002

Övrigt

"Forskrifter til reindriftsavtalen 2007/2008 m.m." Reindrifftforvaltningen, Alta juni 2007

"Strategiplan og Retningslinjer for tilskudd – kvinnerettede tiltak"

Reindrifftforvaltningen, Alta september 2005

"Sametingets Jämställdhetsprogram", Sametinget i Sverige 2004 10 09 – 20 § 38

Webbsidor

uit.no/reindeer-husbandry

www.reindriftno

www.reindeer-husbandry.uit.no

www.sapmi.se

www.dievddut.org

www.aahkoe.dinstudio.se

www.miikonsult.com

www.samer.se

www.same.net

www.samis.no

SÁMIID RIEKKASEARVI

Svenska Samernas Riksförbund · SSR

I samarbete med:

VÄSTERBOTTENS
LÄNS LANDSTING

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska utvecklings- och
garantifonden för jordbruket

Länsstyrelsen
Norrbotten

Länsstyrelsen
Jämtlands län

Länsstyrelsen
Västerbotten

NUTEK

Verket för näringslivsutveckling

Jämtlands Läns
Landsting

Sámediggi
Sámedigge
Saemiedigkie
Sametinget

SÁMIID RIEKKASEARVI –
Svenska Samernas Riksförbund, SSR
Magasingsgatan 7
903 27 Umeå Sverige

TEL: +46(0)90-14 11 80
FAX: +46(0)90-12 45 64
INTERNET: www.sapmi.se
E-POST: info@sapmi.se